

Mi lesz a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral?

A Szabó Ervin Könyvtár esztendő óta témája a sajtónak s különböző kultúrpolitikai eszmecseréknek. E közfigyelem egyik oka a könyvtár kiemelkedő szerepében rejlik; *központjával, zenei könyvtárával, száztizenhat kerületi és fiókkönyvtárával, gyermekrészeivel nemcsak behálózta a fővárost, hanem egyik legfontosabb közművelődési tényezője is.*

A múlt esztendőben 182 ezer beiratkozott olvasója volt, s 2 millió 100 ezren éltek a kölcsönzés és helyben olvasás lehetőségével. Az igénybe vett könyvek, folyóiratok, diafilmek száma megközelítette a 6 és fél milliót.

Gyors fejlődés a felszabadulás után

Az önmagában is impozáns számok jelentőségét aláhúzza a párhuzam: a magyar könyvtárügy szervezője és teoretikusa, Szabó Ervin halálának évében, 1918-ban, öt fiókkönyvtár működött Budapesten s 1945-ben is csak tizennyolc. A felszabadulás utáni fejlődés robbanásszerű volt.

A ma könyvtárának munkásságát azonban nem mérhetjük csupán az idézett számokkal; *mögöttük egy céltudatosan szervezett apparátus sokoldalú tevékenysége áll.* A tudományos (elsősorban szociológiai, városförténeti) és közművelődési könyvek, dokumentumok gyűjtése és rendszerezése mellett esztendő óta olvasószociológiai felméréseket végez, író-olvasó találkozók, irodalmi és zenei esteket, kiállításokat szervez, erőteljesen propagálja a szocialista eszmiségű műveket, bekapcsolódik az országos vagy nemzetközi jelentőségű évfordulók megemlékezéseibe, szakmai tapasztalatokat gyűjt és népszerűsít, nemzetközi kapcsolatokat gyarapít, tájékoztató szolgálatával a lakosság rendelkezésére áll, s évenként mintegy negyven önálló kiadvánnyal, bibliográfiával gazdagítja a szakirodalmat.

A csaknem 300 főnyi kollektíva erőfeszítése arra irányul, hogy a könyvtár eleget tegyen közművelődési és tudományos tájékoztató feladatának. Tegyük hozzá: a Szabó Ervin Könyvtár munkatársi gárdája példáját adta az elhivatottságnak és a hivatás iránti hűségének. Esztendő óta minimális a fluktuáció, még a tavalyi bérrendezés előtt, az alacsony könyvtárosi fizetések ellenére is csupán öten-hatan váltak ki a törzsállományból. A hivatástudatot honorálandó, a munkatársak harmada részesült valamilyen kitüntetésben.

Mindezt nem udvariasságból mondtuk el, hogy a szokásos fordulattal ellensúlyozzuk a következő komorabb tényeket. Hanem hogy érzékeltessük: egy szervezetben hatásos intézményről van szó, amely korszerű eszméket terjeszt — mind korszerűtlenebb körülmények között. Ez a másik oka a gyakori polémiaának.

Elmaradás a körülményekben

A hálózat elavultságának oka születésében és későbbi történetében keresendő. A felszabadulás utáni gyors igénynövekedés szükségmegoldásokat követelt: felkutatni minden szabad helyiséget egy-egy kerületi vagy fiókkönyvtár céljára. Ekkor még csupán a kölcsönzési funkció volt a fontos, így a hálózati könyvtárak zöme az árusításra, raktározásra nem alkalmas üzlethelyiségekben kapott helyet.

Ez a lépés akkor feltétlenül helyes volt, csillapította a lakosság könyvéhségét. A hálózatbővítés útja azonban lényegében a legutóbbi időkig ez a korábbi gyakorlat maradt.

De megfelel-e egy ilyen fővárosi könyvtárhálózat a mai igényeknek, mikor már a nagyobb vidéki városokban, sőt, járási székhelyen is modern könyvtárak épültek? Amikor a társadalom

információsüksége a sokszorosára nőtt, s a kölcsönzés mellé felzárkózott a helyben olvasás, a külön gyermek- és felnőttkönyvtár, a szélesebb körű tájékozódási lehetőség, a klubszerű időtöltés igénye? Amikor világjelenség a könyvtári centralizáció, mert a sok kis egységből álló hálózat mind korszerűtlenebb, akadályozza — egyebek között — a könyvtári munka gépesítését s egyéb fejlesztését?

A kérdések magukban hordják a *tagadó* választ. A harangok félrevereése nélkül rögzítsük a mai tényeket! Tervszerű könyvtártelepítés hiányában a kerületi és fiókkönyvtárak közül legfeljebb ha öt épült eredendően könyvtárnak; legtöbbjük alapterülete nem éri el a 150 négyzetmétert; kétharmad részében nincs olvasóterem. Sok könyvtár 60–80 éves, rozszant épületben működik, s karbantartásukra hat-hét évenként nyílik némi lehetőség. Talvány — *életveszély miatt* — két könyvtárat be kellett zárni s úgy lehet, a jövőben további csökkenés várható. Kétség a könyvtároslétszám: egy főre egy évben 30 ezer kötet kölcsönzése és visszavetele jut, a könyvtáros munkája inkább fizikai jellegű, semmint szellemi.

Egyelőre kényszermegoldások

Mindez nem jelenti, hogy a Szabó Ervin Könyvtár „gazdája”, a fővárosi tanács, elfeledkezett a könyvtárról. 1957 óta költségvetése a négyzerezésére emelkedett: bevételének egy forintjához 29 forintot ad a főváros. Am a könyvek — különösen a devizáért vásárolhatók — ára gyorsabban emelkedett, így ma viszonylag kevesebb jut szerzeményezésre.

De vajon szükségyszerűen el kellett-e jutnia a Szabó Ervin Könyvtárnak erre a mélypontra? Nem! Közrejátszott az a szemlélet, amely a kulturális fejlesztést másodrendűvé degradálta, s ha a beruházásokból el kellett hagyni valamit, rendre a kulturális terület látta kárát. Avagy mi mással magyarázható, hogy a harmadik öt éves terv időszakában egyetlen négyzetméterrel sem gyarapodott a Szabó Ervin Könyvtár hálózata, hogy *nem valósítottak meg egyetlen tervezett beruházást sem?* Hivatkozhatok a határozatlanság olyan példájára is, hogy a nagyon jelentős, 20 ezer kottából és hatezer szakkönyvből álló zenei könyvtár bővítési problémáját — egy szomszédos, kihasználatlan kultúrterem cseréjéről van szó — nyolcesztendei ígéretés és huzavona után sem oldotta meg a fővárosi tanács közművelődési, illetve igazgatási főosztálya.

A problémák már annyira meg sokasodtak, hogy végleges megoldásukhoz sok pénzre s minden bizonnyal hosszú időre lesz szükség. Mit lehet tenni ebben a helyzetben? Sokak véleménye ellenére — további kényszermegoldásokat, amelyek ha nem is a korszerűség irányába hatnak, ha alapfokon is, de viszonylag csekély anyagi ráfordítással bővítik a könyvtári ellátás körét, lehetőségeit.

Így például a *kerületi tanácsok segítségével* szomszédos helyiségek rovasára bővíteni egy-egy könyvtár alapterületét, s olyan *peremterületekre* is eljuttatni a könyvet, ahol egyáltalán nincs könyvtári ellátás. Az idén végre munkába áll a könyvtár első *bibliobusza* s felépül két Erdért-ház könyvtári célokra. Az előbbi mindössze két és fél millió költséggel kilenc periferikus településre viszi el a könyvet, az utóbbi (összesen három és fél millió forintot ráfordítással) két nagy körzetben nyújt majd nemcsak kölcsönzési, hanem helyben olvasási lehetőséget is.

Emellett nagyon fontos lenne, hogy a fővárosi tanács negyedik ötéves tervében eredetileg szereplő négy-öt művelődési ház, illetve könyvtári komplexum közül — a beruházási feszültségek

ellenére is — minél több megépülne. Ezek korszerűségükkel már a végső megoldást közelítenék a kényszerintézkedések mellett.

Elképzelések

a könyvtári központról

Talán a hálózatnál is égetőbb, de mindenesetre régebbi gond a központi épület problémája. Bár a városi könyvtár szükségét Toldy Ferenc már 1868-ban hangoztatta, s a későbbiekben újra és újra napirendre került, a sok terv ellenére 1926-ban — könyvtárépítés helyett — a főváros másfél millió pengőért megvásárolta a Baross utcai *Wenckheim-palotát* központi könyvtárnak. Ez jó üzlet volt a grófi családnak, de rossz a magyar könyvtárügynek. Hamarosan bebizonyosodott, hogy a palota nemcsak alkalmatlan, hanem szűk is, ezért az akkori igazgató már 1936-ban kiigényelte a szomszédos, Baross utca 18. alatti előregedett, egyemeletes épületet. Akkor pedig a központnak 2000 beiratkozott olvasója volt a mai 13 ezerrel szemben, a könyvek száma a mainak csupán egyhatalda.

A központi épület jelenleg messze elmarad a korszerű könyvtár normáitól, veszélyezteteti alapvető funkcióinak ellátását s gyűjtött értékeit is. A legeldugottabb falrészek bepolcozása, a kényszerlejeltezesek és ajándékozások ellenére is mintegy 140 ezer kötetet hat budai, egykori légalattalmi pincében kellett elhelyezni. Termeiben mindössze 135 olvasó foglalhat helyet; kézikönyvtárában 50–60 ezer helyett csak hátezer könyvnek van helye, s két-három éven belül már egyetlen újabb kötetet sem helyezhetnek el a könyvtár polcain.

A megoldás immár elodázhatatlanná vált: de milyen legyen az? Hiszen új, központi épület építésénél már százmillió nagysággal kell számolni! S lesz-e lehetőség a közeljövőben ilyen volumenű beruházás megindítására?

A fővárosi tanács intézkedésére 1970-ben — a legjobb könyvtárügyi szakemberek közreműködésével — elkészült az új könyvtári központ funkcionális terve.

A tervezők a mai és holnapi igényekből, a korszerűség elvéből kiindulva olyan 18 ezer négyzetméternyi alapterületű épületet terveztek, amely — minden kedvező adottsággal rendelkezve — 50–60 esztendőre megoldaná a fővárosi központi könyvtárának problémáját. Igen ám, de a tetemes költségek irreálissá teszik a közelebbi megvalósítást. Az illetékes szervek javasolták: szállítsák le a *felére* az igényeket.

Újabb kérdés: *érdemes-e a jövőnek olyan épületet emelni, amely már a jelennek is szűk?*

A könyvtár vezetői legutóbb áthidaló javaslatot dolgoztak ki. Eszerint, ha megkapnák a szomszédos Baross utcai és Reviczky utcai két épületet, az egyik lebontásával, illetve újbóli felépítésével, a másik átalakításával, az eredeti elképzeléseknek megfelelő funkciórendszerrel, tízezer négyzetméter alapterületen — lényegesen olcsóbban — megnyugtatóan meg lehetne oldani a központ problémáját. Ennek egyik előnyeként, az Országos Széchényi Könyvtárnak a Várba költözése után se maradnának könyvtár nélkül a szomszédos egyetem hallgatói.

— Ez az elgondolás a realitások talaján született — mondja Révész Ferenc, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója. — Nem azt jelenti, hogy véglegesen lemondunk az új központi épületről, inkább azt, hogy elérhető közelségbe hozunk egy megfelelő megoldást. A javaslat a napokban kerül az illetékesek elé. Bizonyosan nagy vitát vált majd ki, de a vita sohasem káros...

Tegyük hozzá: nem káros, ha nem helyettesíti, hanem serkenti a cselekvést. Erre most már valóban szükség van. *A Szabó Ervin Könyvtár jövőjéről, fővárosunk közművelődésének egyik legfontosabb kérdéséről van szó!*

Havas Ervin